

AKADEMIK FRANJO ŠANJEK, OP I ISTRA (1939. – 2019.)

In memoriam

Dana 27. srpnja 2019. napustio nas je akademik prof. dr. sc. Franjo Šanjek.¹ Rođen je 1. travnja 1939. u Poljani Biškupečkoj kod Varaždina. Srednju školu pohađao je u Zagrebu, nastavio se školovati u Varaždinu te u Klasičnoj dominikanskoj gimnaziji u Bolu na Braču. Prve zavjete u Redu sv. Dominika dao je u kolovozu 1958. godine, a svečane u rujnu 1963. godine. Nakon studija na Visokoj dominikanskoj bogoslovnoj školi u Dubrovniku, na Katoličkom bogoslovnom fakultetu (dalje: KBF) u Zagrebu stječe naslov magistra teoloških znanosti. U Zagrebu ga je za svećenika zareadio zagrebački nadbiskup i kardinal Franjo Šeper 1965. godine. Čim je zaključio bogoslovne studije kao nadareni mladi čovjek tragajući za svojim posebnim poslanjem, koje uokviruje ono redovničko i svećeničko, vinuo se do Staroslavenskog instituta, gdje ga je primio na razgovor tada također mladi slavist i kulturolog, Istranin Josip Bratulić. Kroz zapodjenuti dijalog i u onim trenucima ustanovljeno prijateljstvo koje će ta dva izrazita kulturologa vezivati kroz cijeli život, Franjo Šanjek postaviti će si temelje odlučnim smjernicama svojega budućeg zanata povjesničara medijevista.

Za njegov razvoj u historiografskoj karijeri od osobite je važnosti bio studij pri Vatikanskoj školi za paleografiju i diplomatiku, gdje je stekao potrebne vještine i znanja iz pomoćnih povijesnih znanosti. Godina 1966. obilježava početak njegova znanstvenog rada jer je tada objelodanio i prvi znanstveni rad o

¹ Osobne i bibliografske podatke o Franji Šanjeku preuzeli smo iz objavljenih priloga: Lovorka Čoralić, In memoriam: akademik Franjo Šanjek (Poljana Biškupečka kraj Varažina, 1. travnja 1939. – Zagreb, 27. travnja 2019.), *Zadarska smotra - časopis za kulturu, znanost i umjetnost*, godište LXIX., broj 1-3, str. 334-337; Zoran Ladić, Posljednji pozdrav velikanu duha, *Vijenac*, 12. rujna 2019. (<http://www.matica.hr/vijenac/665%20-%20666/posljednji-pozdrav-velikanu-duha-29448/>); Ivan Jurković, U spomen. Franjo Šanjek., *Vjesnik Istarskog arhiva*, 26(2019), str. 274-276; *Humanitas et litterae*. Zbornik u čast Franje Šanjeka, Lovorka Čoralić i Slavko Slišković (priredili), Dominikanska naklada Istina i Kršćanska sadašnjost, Zagreb 2009., str. 15-16; 25-51; http://info.hazu.hr/hr/clanovi_akademije/osobne_stranice/franjo_sanjek (pristupio 9. lipnja 2020.). Neke od ovdje podastrijetih informacija donosimo na temelju vlastitog iskustva i suradnje s pokojnim akademikom Šanjekom kao i svjedočenja akademika Josipa Bratulića te prof. dr. sc. Josipa Grpca, kojima i ovom prilikom zahvaljujem na susretljivosti.

dominikancima na našim prostorima.² U razdoblju 1968. – 1971. Franjo Šanjek pohađao je doktorski studij povijesti religije na Sveučilištu Paris IV – Sorbonne te je doktorirao povijesne znanosti 27. svibnja 1971. pri Sveučilištu Paris IV – Sorbonne, *Faculté des lettres et civilisation*. Ta je uzorna doktorska disertacija prvo objelodanjena na hrvatskom jeziku³ te godinu dana poslije i u Parizu.⁴ Na taj je način postala dostupna domaćem i stranom znanstvenom čitateljstvu kao i nezaobilaznom studijom u znanstvenom bavljenju tematikom heretičnih religioznih pokreta u srednjovjekovnoj Europi.

Postigavši akademski naslov doktora povijesnih znanosti, zaključio je formalno razdoblje svojeg obrazovanja, nakon kojeg se, od 1970. izborom za asistenta, otvara njegova druga važna djelatnost, ona u sustavu visokog obrazovanja. Prenosio je znanja iz crkvene povijesti, metodologije povijesnih znanosti i pomoćnih povijesnih znanosti nizu generacija studenata pri KBF-u u Zagrebu, ali i drugim fakultetima. Na KBF-u je po nastupnom predavanju za docenta izabran početkom 1975. te je napredovao sve do stupnja redovitog profesora u trajnom zvanju 2003. godine. Franjo Šanjek bio je jedan od osnivača te dugogodišnji glavni urednik časopisa *Croatica Christiana periodica* (1978. – 2017.), toga najuglednijeg znanstvenog časopisa za povijest Crkve na našim prostorima. Njegov znanstveno-nastavni ugled potvrđen je 1984. izborom za pročelnika Katedre za crkvenu povijest i Instituta za crkvenu povijest pri spomenutom fakultetu. U za Hrvatsku prijelomnom zadnjem desetljeću 20. stoljeća obnašao je službu dekana KBF-a (1994. – 1998.), pri čemu je osobito važna njegova uloga i napor koji je uložio u ponovno uspješno inkorporiranje tog fakulteta u zagrebačko Sveučilište 1996. godine. Kako smo ranije spomenuli, osim na matičnom Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, Franjo Šanjek predavao je razne kolegije na nekoliko hrvatskih i inozemnih fakulteta i sveučilišta, što je bio plod njegove erudicije iz medievističkih područja. Tako je bio pozivan kao gost predavač na ugledna inozemna sveučilišta: Fribourg u Švicarskoj (1986. i 2008.), Ottawa u Kanadi (1987.) te Sorbonne u Parizu (2007.). Prihvatio se zadaće i predavača srednjovjekovne povijesti i pomoćnih povijesnih znanosti na novoutemeljenim Hrvatskim studijima te na Filozofskom fakultetu u Rijeci, a predavao je i na

² Dominikanci u našim krajevima. Kratak osvrt na pojavu i apostolsko-kulturnu djelatnost dominikana među Hrvatima, *Bogoslovska smotra* XXXVI (1966) 3-4, str. 712-725.

³ Bosansko-humski krstjani i katarsko-dualistički pokret u srednjem vijeku, *Kršćanska sadašnjost*, Zagreb 1975.

⁴ *Les chrétiens bosniaques et le mouvement cathare aux 13e-15e siècles*, Publications de la Sorbonne, Paris-Louvain 1976.

poslijediplomskom znanstvenom studiju iz sociologije i pedagogije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu.

Vrhunac Šanjekove akademske karijere zbio se 1997., kada je, kao jedini svećenik, izabran za redovitog člana Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Razred za društvene znanosti, a neko vrijeme bio je i tajnik spomenutog razreda. Niz je godina bio voditelj dvaju Akademijinih znanstvenih centara: Zavoda za povijesne znanosti u Zadru i Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Đakovu. Bio je i prvi predsjednik Hrvatskog nacionalnog odbora za povijesne znanosti (dalje: HNOPZ), pod čijim je predsjedanjem održan prvi kongres hrvatskih povjesničara. Upravo je njegovim zauzimanjem HNOPZ primljen u Međunarodni odbor povijesnih znanosti.

Objavio je preko 290 znanstvenih studija i popularnih članaka na hrvatskom i stranim jezicima. Studenti ga svakako pamte po njegovu priručniku, tj. pozamašnom pregledu religiozne povijesti na hrvatskom prostoru, što je nezaobilazno pomagalo u sagledavanju te specifične povijesne tematike.⁵ Njegov zadnji veliki priređivački i autorski pothvat jest *Leksikon hrvatskoga srednjovjekovlja*, u kojem je, dakako, pojmovno i Istra primjereno zastupljena.⁶ Rad ga je na tome leksikonu, iako već teško bolesnog, posebno radovao, pri čemu je isticao kako je krajnje vrijeme da i Hrvati dobiju takvu ediciju. Bez ulaženja u detaljnije raščlambe o citiranosti i utjecaju Šanjekova profesionalnog djelovanja, na ovome mjestu držimo prikladnim i posve istinitim zabilježiti da su historiografske studije toga crkvenog povjesničara, medijevista i hereziologa nedvojbeno uzorni radovi sa zamjetnim odjekom u europskoj znanosti.

Vežanost akademika Šanjeka za najzapadniji hrvatski povijesni prostor vidljiva je prije svega u njegovim studijama o značajnim Istranima u srednjem vijeku. Tako je još 1979. godine objavio svoju prvu studiju o Hermanu Dalmatinu, tom piscu i prevodiocu znanstvenih djela iz prve polovine 12. stoljeća, da bi 1990. godine u sklopu biblioteke Istra kroz stoljeća, a u nakladi Čakavskog sabora, bila objavljena Šanjekova biografska studija o Dalmatinu s popisom sekundarne literature o tom značajnom intelektualcu europskoga srednjega vijeka. Hermanovim će se likom i djelom baviti i u kasnijim radovima objavljenim i na francuskom, njemačkom te engleskom jeziku, čime će pridonijeti njegovoj prepoznat-

⁵ Kršćanstvo na hrvatskom prostoru. Pregled religiozne povijesti Hrvata (7. – 20. st.). Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1991., II. prošireno izdanje 1996.

⁶ Leksikon hrvatskoga srednjovjekovlja, Franjo Šanjek i Branka Grbavac (priređili), Školska knjiga, Zagreb 2017.

ljivosti u šire europske kulturne i znanstvene publike.⁷ Drugi srednjovjekovni intelektualac porijeklom iz Istre koji je potaknuo Šanjekovu znanstvenu pažnju bio je Juraj Slovinac, profesor na Sorboni, pisac i kanonik stolne crkve u Toursu s prijeloma 14. i 15. stoljeća.⁸ Treća povijesna ličnost s kraja srednjeg vijeka kojoj se posvetio u svojim studijama bio je Matija Vlačić Ilirik. To je učinio promatrajući lik tog daleko najpoznatijeg protestanta Istre kao povjesničara.⁹ Akademik Šanjek autorom je i hagiografsko-povijesne studije o rovinjskoj zaštitnici, svetoj Eufemiji. Bio je to plod suradnje na programu kritičkog objavljivanja legende o toj kalcedonskoj svetica.¹⁰ Svjestan nužnosti popularizacije znanstvenih rezultata, bio je i suradnikom *Istarske Danice*.¹¹ Franjo Šanjek kao svećenik i redovnik svoje je suvremeno, koncilsko usmjerenje otjelotvorio i kroz kontakte s Josipom Turčinovićem, s kojim je blisko surađivao u razvoju i na programima Kršćanske sadašnjosti. Sjećam se kako je jednom prilikom spomenuo neugodnosti koje je doživio zbog te suradnje koja je imala za cilj otvaranje Crkve novim koncilskim

⁷ Herman Dalmatinac, pisac i prevodilac znanstvenih djela iz prve polovice XII. stoljeća, *Croatica christiana periodica*, III. (1979.)3, str. 108-123; Doprinos Hermana Dalmatina zbližavanju arapske i europske znanosti na Zapadu u XII. stoljeću, Zbornik radova Četvrtog simpozija iz povijesti znanosti, Zagreb, 1982., str. 69-83; Na izvorima europske i hrvatske znanosti: Herman Dalmatinac (oko 1113./15. – posl. 1154.), *Festschrift für Basilius S. Pandžić, Slavische Philologie der Universität Bamberg*, Bamberg, 1988., str. 251-270; Herman Dalmatin (1110. – 1154.). *Biobibliografski prilozi, uvodni tekst u knjizi Herman Dalmatin. Rasparava o bitima, Čakavski sabor*, Pula 1990., str. 7-100; Europski dometi znanstvenog djela Hermana Dalmatina, *Filozofska istraživanja*, 48./1992., str. 3-11; Hermann le Dalmate et la connaissance de l'islam dans l'Occident médiéval, *Revue d'histoire ecclésiastique (Univeriste de Louvain)*, 88. (1993.)2., str. 492-501; La portrée européenne de l'oeuvre scientifique d'Hermann le Dalmate, *Synthesis philosophica*, VIII. (1993.), 1., str. 77-90; Hermann of Dalmatia in scientific literature, *Studia historiae philosophiae croaticae*, III. (1996.) 3., str. 9-26; Bibliography on Hermann of Dalmatia, *Studia historiae philosophiae croaticae*, III. (1996.) 3., str. 103-117; Herman Dalmatin (oko 1105./1110. – posl. 26. II. 1154.), uvodni tekst o autoru djela *De indigatione cordis / O preispitivanju srca, Scripta auctorum medii aevi 5* (priredio Alojz Čubelić), *Kršćanska sadašnjost*, Zagreb 2009., str. 7-25.

⁸ Juraj iz Slavonije (oko 1355./60. – 1416.), profesor Sorbonne i pisac, kanonik i penitencijar stolne crkve u Toursu, *Croatica Christiana periodica*, VIII. (1984.) 13, str. 1-23; Juraj Slovinac /Georges d'Esclavonie (oko 1355./1360. – 6. svibnja 1416.). *Život i znanstveni rad, uvodni tekst u kritičko izdanje spisa Dvorac djevičanstva (1411.)* Jurja Slovinca, *Kršćanska sadašnjost*, Zagreb 2006., str 7-21.

⁹ Matija Vlačić Ilirik (1520. – 1575.) kao povjesničar, *Dani hvarskog kazališta sv. 18 (zbornik radova)*, Split 1992., str. 100-111; Un historien de la Réforme: Matthias Flacius Illyricus (1520. – 1575.), *Heresis*, 35./2001., str. 119-128; Matija Vlačić Ilirik (1520. – 1575.) kao povjesničar, *Mogućnosti*, 39(1992)3-4, str. 250-258.

¹⁰ Sveta Eufemija Kalcedonska. *Povijesni prilozi o životu i štovanju /Sant Eufemia di Calcedonia. Contributi alla storia della vita e del culto*, u: Mate Križman, Josip Barbarić i dr. (priredili) *Translatio corporis beate Eufemie, Zavičajna naklada „Žakan Juri“*, Pula – Rovinj – Trst 2000., str. 82-93.

¹¹ Herman Dalmatin: *Hrvati i znanost u europskom srednjovjekovlju, Istarska Danica*, god. 1994., Pazin 1993., str. 52-56.

strujanjima. Svojem je kolegi i suradniku, sveučilišnom profesoru Turčinoviću posvetio tekst s bibliografijom u povodu njegova preminuća 1990. godine te je priredio za tisak njegove neobjavljene priloge o Ivanu Stojkoviću i Crkvi u Istri.¹²

Katolički teolog i sveučilišni profesor dr. sc. Josip Grbac posvjedočio nam je još jednu važnu ulogu akademika Šanjeka za Istru. Naime, kada je 1995. godine postalo aktualno pitanje organiziranja teološko-akademskeg obrazovanja ne samo za pripravnike za svećeničku službu nego i za katoličke laike koji će djelovati kao vjeroučitelji u školama i u nekim drugim javnim službama u Hrvatskoj, veoma je važno činjenje upravo akademika Šanjeka. Naime, dok su jedni zagovarali sustav po kojemu bi se teološko akademsko obrazovanje katoličkih laika trebalo koncentrirati samo u Zagrebu, gdje bi jedino KBF glavnoga grada mogao izdavati visokostručne diplome sedmog stupnja, a teološki studiji po ostalim gradovima mogli bi djelovati na nižem stupnju akademskog obrazovanja, drugi su, među kojima su bili predstavnici Rijeke, Splita i Đakova, zagovarali opciju po kojoj bi studiji u tim gradovima bili izjednačeni u pravima i dužnostima s KBF-om u Zagrebu. Prof. Šanjek, kao tadašnji dekan KBF-a u Zagrebu, smatrao je da i drugi veliki gradovi u Hrvatskoj imaju pravo i potrebu nuditi katoličkim laicima potpuno akademsko obrazovanje. Stoga je 27. siječnja 1995. potpisao Odluku o uspostavi područnih katoličkih studija u Rijeci, Splitu i Đakovu. Time je, kako svjedoči onovremeni dekan Teologije u Rijeci prof. Grbac, omogućio i brojnim laicima iz Istre stjecanje teološkog akademskog obrazovanja. Većina današnjih vjeroučitelja u Istri, zahvaljujući toj odluci, stekla je diplomu sedmog stupnja u Rijeci te predaje vjeronauk u školama kao što i djeluje u nizu drugih ustanova, pogotovo u medijima. Na taj je način akademik Šanjek zaslužan da je Istra dobila veći broj akademski obrazovanih laika – teologa.

Zadnjih je desetak godina svojega života aktivno surađivao s Državnim arhivom u Pazinu prvenstveno u ulozi recenzenta izdanja i savjetnika. Prvi kontakt u tom smjeru bio je 2011. godine, kada je recenzirao knjigu o Boži Milanoviću, tom važnom akteru političke i crkvene povijesti Istre prve polovine i sredine 20. stoljeća,¹³ te je i osobno sudjelovao u njezinu predavljanju u zagrebačkoj

¹² In memoriam prof. dr. Josip Turčinović. Život i djelo Josipa Turčinovića, *Croatica Christiana periodica*, XIV. (1990.)25, str. 203-224; Život i djelo Josipa Turčinovića, *Bogoslovska smotra*, 62(1991)1/2, str. 136-144.

¹³ Stipan Trogrlić, Mons. Božo Milanović - istarski svećenik (1890.-1980.) Crkveno-vjersko i javno-političko djelovanje, *Kršćanska sadašnjost*, Državni arhiv u Pazinu, Zagreb 2011.

Mimari.¹⁴ Iste godine bio je jednim od recenzenata *Vjesnika istarskog arhiva*.¹⁵ Bio je i ocjenjivačem rukopisa *Knjige ređenja u Pićnu (1632.-1783.)*, kojom je Arhiv pokrenuo objavljivanje vrela o toj minijaturnoj istarskoj povijesnoj biskupiji.¹⁶ Opisanim je udjelom stavio svoj pečat podrške tom egdotičkom programu koji će se razvijati i sljedećih godina. U pazinskom je Arhivu gostovao i u ciklusu javnih predavanja 24. travnja 2013. s naslovom *Doprinos Istrana razvoju znanosti na europskom Zapadu (12.-16. st.)*¹⁷ vrativši se temama kojima se studiozno bavio ranijih godina, a predstavivši ih sumirano odabranom kulturnoj publici.

Kao vrstan povjesničar kulture i Crkve bio je zamoljen da recenzira knjigu *Razudba umnosti i znanosti (1615.) pićanskoga biskupa Antonija Zare* koja je s popratnim uvodnim studijama ponovno objavljena nakon 400 godina.¹⁸ Učinio je to spremno i blagonaklono prema trudu priređivača i svih suradnika u tom dugotrajnom nakladničkom programu. Akademik Šanjek bio je i članom povjerenstva za ocjenu doktorske disertacije temeljene na pastoralnim vizitacijama porečkih biskupa o društvenom i vjerskom životu na prostoru austrijskog dijela Istre tijekom 17. stoljeća.¹⁹

Kao profesor Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta u Rijeci utjecao je na nekoliko naraštaja mladih povjesničara i iz Istre te ih zadužio svojim predavanjima i odgojem. Tamošnji studenti pamte ga kao blagog i pristupačnog profesora.

Nas nekolicina studenata povijesti Filozofskog fakulteta u Zagrebu druge polovine devedesetih godina imala je privilegij upoznavati ga kroz niz susreta kao profesora crkvene povijesti kojeg smo s neskrivenim ponosom i radošću

¹⁴ Predstavljanje je održano u Muzeju Mimara 14. prosinca 2011. (<https://www.dapa.hr/stipan-trogrlic-monsbozo-milanovic-istarski-svecenik-1890-1980-2011/> pristupljeno, 5. lipnja 2020.)

¹⁵ Ocijenio je, naime, članak Stanka Josipa Škunce, Enigma biskupije Cisse/Cesse, *Vjesnik istarskog arhiva*, 18 (2011), str. 331-344 (Pismohrana Državnog arhiva u Pazinu; recenzija KLASA: 033-01/11-01/01-04, URBROJ: 2163-56-09-11-1, 28. lipnja 2011.). Zahvaljujem Karmen Markezić, dipl. iur. na dostavljenom podatku.

¹⁶ Jakov Jelinčić (priredio), *Knjige ređenja u Pićnu (Prothocollum) (1632. – 1783.)*, Državni arhiv u Pazinu, Pazin 2015.

¹⁷ Predavanje je objavljeno s naslovom: Istarski udio u razvoju znanosti na europskom Zapadu (12. – 16. st.), u: Zbornik javnih predavanja 3, Maja Cerić i Mirela Mrak (urednice), Državni arhiv u Pazinu, Pazin 2015., str. 37-46.

¹⁸ Antonio Zara, *Razudba umnosti i znanosti četirima odsječcima obuhvaćena*, Santinini, Žminj – Pićan 2016.

¹⁹ Društveni i religiozni život Porečke biskupije „a parte Imperij“ u 17. stoljeću. Primjer Pazina, Starog Pazina, Svetog Petra u Šumi i Žminja. Dvorska disertacija. Sveučilište u Zagrebu, 2012. godine. Ostali članovi povjerenstva su bili: akademik prof. dr. sc. Tomislav Raukar (mentor) i prof. dr. sc. Mirjana Matijević Sokol.

fakultativno slušali na KBF-u. Akademik Franjo Šanjek redovito je bio srdačan i ugodan sugovornik, obilatog znanja koje je rado i nesebično dijelio. Kao trajan uzor i inspiracija ostaju nam njegovi objavljeni radovi koji su pisani profinjenim stilom i jasnoćom misli.

Bit ću slobodan napisati kako mi je još od studentskih dana višekratno pružao snažnu potporu i poticaje u istraživanju istarske crkvene povijesti, na čemu mu osobno dugujem iskrenu zahvalnost i puno poštovanje.

I na temelju ovog, iako skromnog i krnjeg, prikaza njegovih objektivnih prinosna, a ne samo osobnih doživljaja i zapažanja, držim da istarska historiografija, arhivistika i uopće sudionici javnog intelektualnog života imaju pregršt toga na čemu mogu zahvaliti akademiku Franji Šanjeku, značajnom medijevistu, crkvenom povjesničaru i intelektualcu međunarodnog ugleda.

Elvis Orbanić

